

KAKO SE UMRALO I POKAPALO U Z

Osmrtnica biskupa Strossmayera opisuje protokol mise zadušnice, klesari apeliraju da se zaštiti domaća proizvodnja, najstarija knjiga rođenih i umrlih (sasvim dolje)

ZELJA IZ OPORUKE

'Probodite mi srce da me živog ne zakopaju'

- Stoljećima stare oporuke na kajkavštini veliko su blago
- Pogreb Stjepana Radića bio je dotad neviđeni događaj

PIŠE SANDRA BOLANČA
SNIMIO TOMISLAV KRISTO/CROPIX

U podlozi je glazba sa sahrana; laički uho uglavnom lovi orgulje. Crne grede na tavanu muzeja presvučene su ljubičastom svilom, onom istom koju svećenici nose za vrijeme pogreba i u korizmi (ljubičasta je, inače, boja mistike i duhovnosti, knjige kažu buljimo li previše u nju, možemo poludjeti). Od kad znaju za sebe, ljudi razmišljaju o smrti, njome se bave jednako koliko i životom. Upravo to obrađuje izložba 'Mors porta vitae - smrt vrata života: stara zagrebačka groblja i pogrebi' koju su u Muzeju Grada Zagreba postavili arheolog Boris Mašić, viši kustos i muzejski savjetnik Slavko Šterk, inače povjesničar umjetnosti. Izložbu su oblikovali Lana i Željko Kovačić. "Na izložbi je puno teksta, šalili smo se da posjetitelj koji sve pročita dobiva put u New York", smiju se autori.

Pariz i Amerika

Na ulazu nas gleda bista Jima Morrisona, karizmatičnog američkog rockera, pjesnika, šamana i seks simbola, za neke poluboga.

- Što Morrison radi na izložbi?

- Krajem sedamdesetih, tada mladi hrvatski kipar Mladen Mikulin odlučio je izraditi bistu za svog glazbenog idola. Završio ju je u proljeće 1981. i, nakon prepiske s pariškim nadležnim tijelima, dobio je dozvolu da je postavi na rockerov grob. Nažalost, skulptura je 1988. ukra-

dena - tumači Boris Mašić.

Morrison je pokopan na pariškom groblju Père Lachaise, a ono predstavlja tip suvremenog gradskog groblja s nadgrobnim spomenicima i umjetničkim bistama (ondje mu društvo čine Balzac, Moliere, Proust i Wilde pa ne čudi da to groblje ima svog kustosa i da je postalo turistička atrakcija). Drugi tip modernog groblja je Arlington u američkoj saveznoj državi Virginiji: zelena tratina i kamene stele. Uredno i pomalo čelavo. Svojevrsni miksi pariškog i američkog parkovinskog groblja, kažu autori, je zagrebački Mirogoj, remek djelo našeg historicizma.

Njime krećemo u priču kako je stari Zagreb dočekivao smrt.

Izložba je podijeljena u dva dijela: u prvom su fotografije, nekrolozi, oporuke, osmrtnice, epitafi i pisma sućuti koja pojašnjavaju radnje kojima se čovjek pripremao za smrt, kao svojevrsan vremenski tunel od 15. do 20. stoljeća. Kapica sretne smrti, iz ostavštine barunice Kornelije Balby, pokazuje da se sve-

tom Josipu molilo za sretnu smrt. Tu su i originalne osmrtnice, neke brbljave, neke vrlo štire, samo s imenom i prezimenom pokojnika.

Zagrebačka purgerica

Među osmrtnicama je ona književnika Augusta Šenoe (u njezinu dnu otisnuto je 'Mors porta vitae - smrt vrata života' što su autori uzeli za naziv izložbe), zatim političara i povjesničara Isidora Kršnjavoga, ravnateljice Muzeja za umjetnost i obrt Zdenke Munk, koja umjesto križa u zaglavljju ima otisnut vijenac. Stoljećima stare oporuke napisane na kajkavštini 18. stoljeća posebno su blago. Tako Ana Valentovich ka-

Reklamiraju se pogrebna kolica - za djecu bijela, a gizdava za zagrebačku gospodu

že da "kćeri Katici i sinu Štefeku ostavlja one gotove penenze, koje preostale buju zverho svih troškov, kam pak i gde njezine telo ležalo bude ..." i potpisuje ovako: "Zagrabiae 21. majusa 1777. + (vlastiti križek) Ana Valentovich, zagrebačka purgerica".

Oporuka Ivana Nepomuka Oršića iz 1817. knjižurina je na skoro tisuću stranica; na 418. stranici objašnjava koji namještaj posjeduje i kud s njim. Saznajemo da je zagrebački gradonačelnik dr. Milan Amruš, koji je umro u svojoj kući 26. svibnja 1919., oporučno odredio da mu se odmah nakon smrti probode srce, kako slučajno ne bi bio živ pokopan.

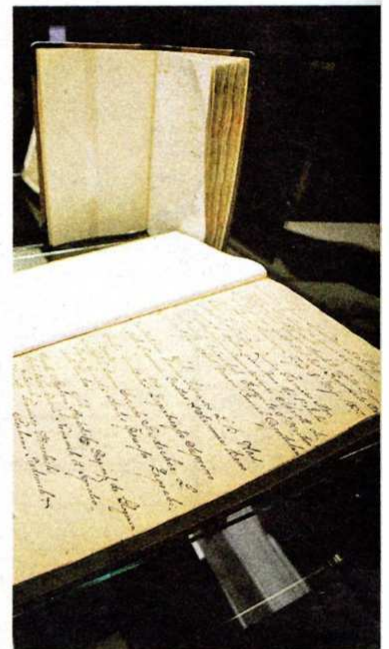
Posmrtno maske imali su velikani poput Szaba i Matoša, iste kao i vladari iz Francuske

U jednoj je vitrini Ritual rimski, knjiga iz 1614., pisana na latinskom. Bartol Kašić prevodi je 25 godina kasnije i potom tiska na hrvatskom jeziku. Po tom obredniku službeno se počinju voditi knjige umrlih koje dobivaju važnost javnih isprava.

Unosan posao

- 'U tečaju godine ove umred od celog sveta prognan u stražnjem utocištu svome Jezik Latinski. Zakopan je u Hrvatskoj i Slavoniji uz sprovod svih staleža. Neplače se nitko za njim'. Dakle, svećenik sv. Marije na Kaptolu u knjigu umrlih upisuje ukidanje latinskog kao službenog jezika 1848. godine. Nije li to sjajno - smije se viši kustos.

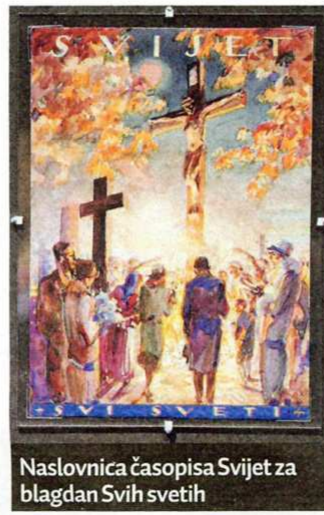
Posmrtno maske trend su koji je stigao od francuskih i njemačkih vladara. Na odru, naime, nisu bili izložena njihova tijela (koja su se već počela raspadati pa su bila dolje u lijesu), već su izložene lutke s maskom koja bila otisak lica pokojnika. Posmrtno maske imali su velikani poput Antuna Gustava Matoša, Stjepana Radića, Gjura Szaba

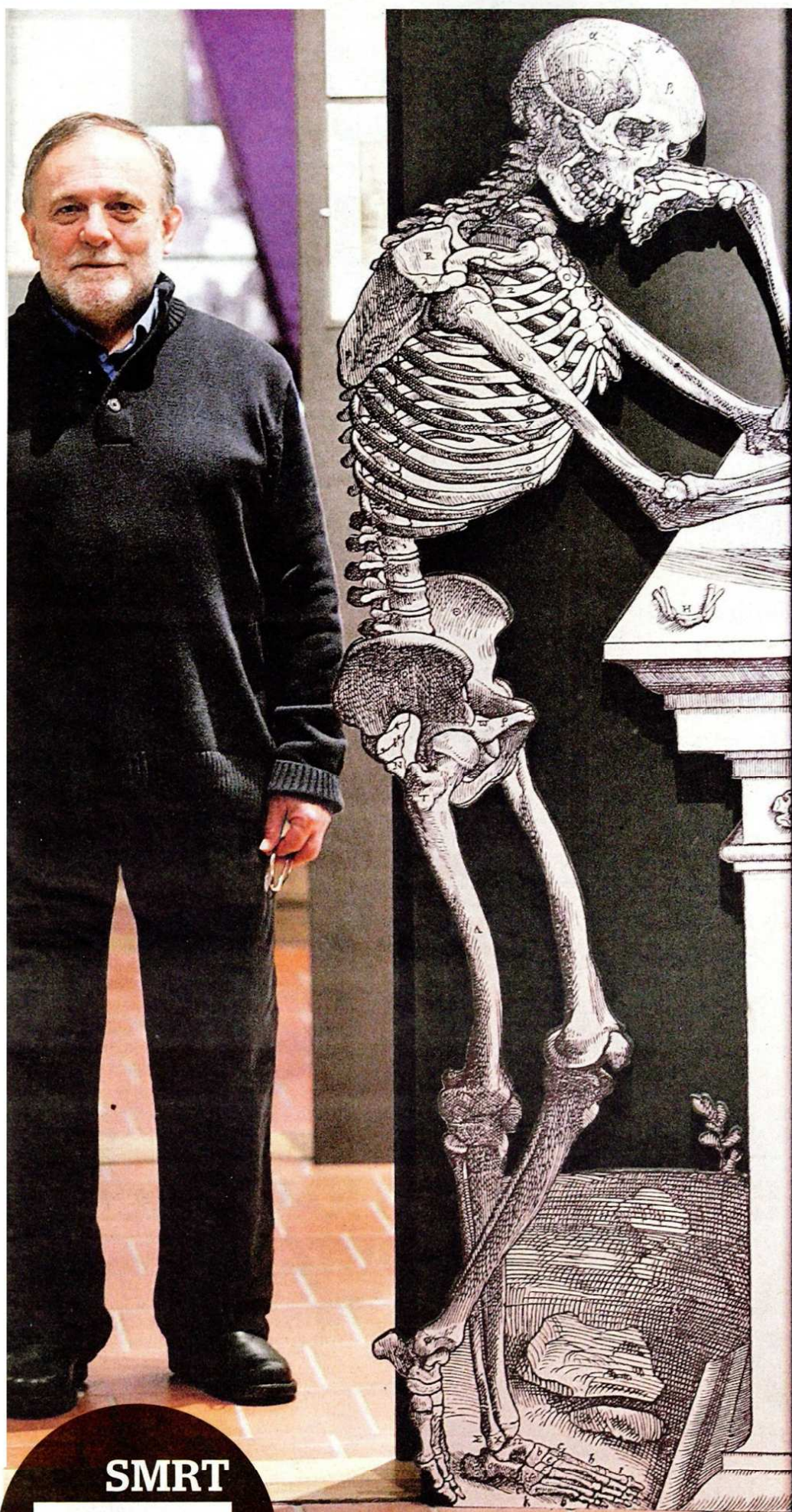
... Ikonografija na nadgrobnim pločama pokazuje leptir, sidro, kosu, slomljenu svijeću, baklje okrenute prema dolje, zmiju koja sebi grize rep i tako stvara krug kao kontinuitet života ...

Dokumentirana je ceremonija sprovoda grofice Pejačević koji se ne bi posramio ni suvremenog PR protokola. Zabilježena je i prva denaza na Mirogoju, kao i činjenica da je židovski sprovod maksimalno jednostavan. Senjski ritual - nastao u Senju, na glagoljici, koncem 15. stoljeća - otvoren je na dijelu koji propisuje kako pokapati djecu. Ekрани pokazuju originalne, crno-bijele snimke sprovoda Stjepana Radića. S 1450 vijenaca i čak 200 tisuća ljudi, Radićev je sprovod predstavljao dotad neviđeni događaj. Organizatori su morali produljiti smjer kretanja povorke kako bi se izbjegao kaos. Zanimljiva je časopis Svijet iz 1926. koji za blagdan Svih svetih na naslovnici stavlja sakralnu ilustraciju.

S druge strane nalaze se oni kojima je smrt bila unosan posao. Pet je zagrebačkih cehova (veliki, gumbarški, krojački, stolara i tokara) 1835. oformilo Zavod za sjajne pogrebe i postavljanje na odar. Svoje su usluge reklamirali i do sredine 20. stoljeća pokapali su Zagrepčane. Reklamiraju se tako pogrebna kolica - gizdava za gospodu, bijela za djecu - razne vrste lijesova, vijenaca ... Cijena ekshumacije, kaže račun iz 1932., iznosila je 5960 dinara. Najpoznatija mjesta za karmine bili su krčme "K veselom mrtvacu" na Mirogojskoj cesti i "Tkalčić" na Novoj vesi, gdje je danas kineski restoran Azija. ●

AGREBU DO SREDINE 20. STOLJEĆA

SMRT

Otvorena
jedinstvena
izložba u
Zagrebu

Slavko Šterk, povjesničar umjetnosti i savjetnik Muzeja Grada Zagreba gdje je postavljena izložba 'Smrt, vrata života'

MUZEJSKI SAVJETNIK PROF. SLAVKO ŠTERK O SMRTI U MODERNO DOBA:

Kapica iz ostavštine barunice Kornelije Barby pokazuje da se svetom Josipu molilo za sretnu smrt

Bližnje ostavljamo da umru u bolnici, nema dostojanstva

Drugi dio izložbe prikazuje stara zagrebačka groblja. Najstariji grobovi potječu iz 12. i 11. stoljeća prije Krista, to su predkršćanske grobnice u koja se stavljalo sve što treba za put na ovaj svijet: odjeća, amfore u kojima je bilo vino, posude s hranom, lampe, urne...

Zagrebačka (poganska) groblja u rimsko doba sagrađena su uz ceste: groblje je bilo na mjestu današnje pivnice Medvedgrad na križanju Vukovarske i Savske, zatim kod Tehničke škole u Držičevoj, te u Aveniji Gojka Šuška. Groblje iz 1. i 2. stoljeća odaje bogatstvo rimskog carstva; puno toga stavlja se s pokojnikom.

U 3. i 4. stoljeću nakon rata s germanskim plemenima, narod je osiromašen pa je i pokojnikova poputbina tanja.

Otkrili čedomorku

Što se tiče kršćanskih groblja, nekada su u Zagrebu - do otvorenja Mirogoja kao središnjeg, komunalnog gradskog groblja 1876., - postojala 22 župna groblja. Ljudi su pokapani u crkvama i oko njih, u parkovima, na mjestu današnje tržnice Dolac, na Griču, Opatovini, kod današnje Petrove crkve, na Rokovom perivoju, u Gračanima, Šestinama ..., a pravoslavno groblje bilo je na zapadnom dijelu Britanskog trga, na kojem danas vijuga cesta za Pantovčak. Drugim riječima, Zagrepčani hodaju po grobljima. Tek neki od njih su ekshumirani, kaže viši kustos Mašić.

Gradska sirotinja pokapala se ispred današnje bolnice u Vinogradskoj ulici. Bilo je to Bogečko groblje sv. Križa,

Na ulazu u muzej izložena je bista Jima Morrisona

Zagrepčani danas hodaju po grobljima na Britanskom trgu, Dolcu, Pantovčaku

tijela su se ubacivala u zajedničku grobnicu. Ondje bi ih zalili vapnom da ne zaudaraju, jer se čekalo da se mjesto popuni s još leševa i onda zatrpaju. Tek je nekoliko stoljeća kasnije major Karl von Ficher tražio da se uprismoji ukop siromašnih. Na mjestu parka Grič pronađen je vojnik iz 15. stoljeća koji se borio protiv Osmanlija.

- Taj nije imao ženu, ni nikog svog - kaže kustos Mašić.

- Kako znate?

- Pogledajte koliko je zlatnika s njim pokopano. Tko bi mu dozvolio da toliki novac odnese pod zemlju - nasmijsao se. Ispred bivšeg cistercijskog samostana, gdje se danas nalazi Muzej grada

Zagreba, pronađen je čup s kosturom bebe: majka je očito počinila čedomorstvo i potom sakrila tijelo. Samoubojice, pripadnici drugih vjeroispovjesti (najčešće evangelici) i drugi "griješnici" pokapali su se izvan posvećenih mjesta na grobljima.

Posljednja izložba

Izložba neočekivano završava pop kulturom. Sa strova vise T-shirt majice s naljepnicama heavy metal bendova Iron Maiden, Guns n' Roses, i ostali nakit, sve s lubanjama - roba široke potrošnje koja tematizira smrt.

- Cinizam današnje civilizacije koja nije pravilno shvatila smrt - kaže profesor Šterk, muzejski savjetnik.

- Smrt se profanirala i izgubila je dostojanstvo. Svoje bližnje stavljamo da umru u bolnicama ili staračkim domovima, smrt je otišla iz naših domova, a ušla u modni asortiman subkulture. To nije dobro - zaključuje profesor Šterk kojem je ovo zadnja izložba prije mirovine. ●